

PENDİK TOPLANTILARI 2
AB ÜYELİK SÜRECİNDE
MERKEZİYETÇİLİKTEN YERELLEŞMEYE

PENDİK BELEDİYESİ
PENDİK TOPLANTILARI 2

AB ÜYELİK SÜRECİNDE
MERKEZİYETÇİLİKTEN YERELLEŞMEYE

Koordinatör
Kenan Çamurcu

Danışma Kurulu
Hulusi Şentürk
İbrahim Ciminli
Osman Danış
Salih Kenan Şahin
Sami Şimşek
Yusuf Şahin

Medya İletişim
Ekrem Okutan

Organizasyon
Ahmet Hilmi Arısoy
Ayser Saltı
Gül BAŞAK
Kemal Kaya

Yayına Hazırlık
Ayser Saltı

Teknik Hizmetler
Yusuf Kaya

“AB Uyum Sürecinde Merkeziyetçilikten Yerelleşmeye” kitabı, 10 Eylül 2003, Çarşamba günü Pendik’te gerçekleştirilen buluşmanın konuşmalarından oluşmaktadır.

AB ÜYELİK SÜRECİNDE
MERKEZİYETÇİLİKTEN YERELLEŞMEYE

Prof. Dr. Mehmet Altan
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Dr. Cengiz Aktar
Galatasaray Üniversitesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Davut Dursun
Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi

Erol Kaya
Pendik Belediye Başkanı

Sunuş

1994'ten bu yana sürdürdüğümüz kültürel etkinlikler ve sosyal faaliyetlerimizi kentsel dönüşüm çalışmalarımızla birlikte yürütüyoruz. Pendik'te gerçekleştirdiğimiz kentsel ve toplumsal dönüşümün başarısını bu yaklaşımımıza borçlu olduğumuzun farkındayız. Modern dünyanın kent yaklaşımları ve çözüm modellerini yakından izleyip yeniden üreten Pendik Belediyesi yönetimi olarak, Pendik'i 1994'ten 2003'e kadar geçen süre içinde gelişmiş bir kent haline getirmeyi başardık. Ulaştığımız gelişmişlik seviyesini rehavete kapılmanın nedeni yapmadan ve faaliyetlerimizin ritmini düşürmeden yolumuza devam edeceğiz. Pendik Toplantıları'nın ikincisinde değerli bilimadamlarının katılımıyla "AB üyelik sürecinde merkezîyetçilikten yerelleşmeye" başlıklı toplantıyı düzenledik. Elinizdeki kitap bu toplantıda yapılan konuşmalar ve tartışmalardan oluşuyor. Değerli konuklarımız toplantıda yerleşme konusunu Türkiye'nin tarihsel tecrübesi perspektifinden olduğu kadar Avrupa tecrübesi bakımından da değerlendirdiler. Tüm konuşmaların ufuk açıcı olduğunu söylemeliyim. Yerleşme, günümüzde daha çok "yerel yönetime yetki devri" çerçevesinde tartışılmaktadır. Bu kavramsal çerçeve belki konunun önemli bir yanını oluştursa da hükümetin hazırladığı Yerel Yönetimler Yasa Tasarısı'nın ruhu, aslında meselenin tarihsel "ademi merkezîyet" tartışmasıyla doğrudan ilgili olduğunu gösteriyor. Yerel hizmetlerin merkezi hükümete getirdiği mali yük ve üretilen hizmetlerde beklentilere uygun niteliğin tutturulamaması yerleşme tartışmasının mecrasını belirliyor. Yerleşme, belediye hizmetlerinin üretilmesinde performans arttırılmasını sağlayacak sınırlı ve geçici düzenlemelerin konusu olmamalıdır. Sivil toplumun yönetime katılımı ve kamu hizmetlerinin yerinden, nitelikli ve şeffaf biçimde üretilmesi için yerleşmenin içeriği AB standartlarına uygun olarak doldurulmalıdır. Modern dünyada yerleşme, sivil toplumun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel bakımlardan kendisini gerçekleştirmesinin doğru mecrası kabul edilmektedir. Yerleşme, yerinden yönetim ve sivil toplumun iktidarı paylaşmasıyla ülkede demokratik açılım, şeffaflık ve ekonomik gelişmişin yolu açılabilecektir. AB üyelik sürecindeki Türkiye'nin diğer konularda attığı cesur demokratik adımları yerleşmede de sergilemesi hepimizin haklı beklentisidir.

Erol Kaya

Pendik, Eylül 2003

KATILIMCILAR

Doç. Dr. Davut Dursun

1954 Artvin Borçka doğumlu. Lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesinde tamamladı (1977-1981). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset İlmi Enstitüsünde yüksek lisans (1081-1983) yaptı. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora (1983-1987) derecesi aldı. 1992'de doçent oldu. 1984-1987 yılları arasında Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalıştı. 1994 yılında Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyeliği görevine atandı. Sakarya Üniversitesinin yanı sıra Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü ile Sosyal Bilimler Enstitüsünde lisans üstü düzeyde dersler verdi. Başta Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler bölümleri olmak üzere muhtelif bölümlerde lisans düzeyinde Siyaset Bilimi, Türk Siyasi Hayatı, Siyasal Partiler, Uluslararası Örgütler ve Modern Dönemde Ortadoğu; lisansüstü düzeyde Siyasal Gelişme, Türkiye'de Siyasal Hayat, Demokrasi Teorisi gibi dersler vermektedir. Halen Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesidir.

Kitapları

Yönetim -Din İlişkileri Açısından Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din, Siyasi-İdari Sistemle İlişkiler Açısından Din Bürokrasisi: Yapısı-Konumu-Gelişimi, İslam Dünyasında Dayanışma Hareketleri ve İslam Konferansı Teşkilatı, Ortadoğu Neresi?, Laiklik Siyaset ve Değişim, Yol Ayrımındaki Türkiye, Devlet Siyaset ve Toplum, İslam Dünyasında Entegrasyon Hareketleri ve İslam Konferansı Teşkilatı, Demokratikleşemeyen Türkiye, Ertesi Gün/Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar: 27 Mayıs-12 Mart-12 Eylül, 27 Mayıs Darbesi: Gözlemler-Hatıralar-Düşünceler, Siyaset Bilimi.

Prof. Dr. Mehmet Altan

1953 Ankara doğumlu. İlk, orta ve yüksek öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Yüksek öğrenimi sırasında özel bir şirkette ve Türk Haberler Ajansı'nda çalıştı. 1979 yılında doktorasını yapmak üzere Fransa'ya gitti. Paris I. Pantheon Sorbonne Üniversitesi'nde, Türkiye-İMF ilişkilerini inceleyen çalışmasıyla 1980 yılında uzman, Türkiye'nin ABD ve SSCB ile ilişkilerini inceleyen teziyle de iktisat doktoru oldu. Doktora eğitimi sırasında çeşitli gazetelerde yazılar yazdı, Cumhuriyet Gazetesi'nin Paris muhabirliğini yaptı. 1984 yılında Türkiye'ye döndü. Halen İstanbul Üniversitesi İktisat Politikaları Ana Bilim Dalı profesörü ve Sabah Gazetesi yazarıdır.

Kitapları

Kanatlı Karınca, Süperler ve Türkiye, Marks'tan Sevgilerle, Darbelerin Ekonomisi, Matadorun Ölümü.

Dr. Cengiz Aktar

1958 İstanbul doğumlu. Galatasary üniversitesi öğretim görevlisi olan Dr. Cengiz Aktar, özellikle AB genişleme süreci hakkında ülkemizdeki önde gelen uzmanlardan. Bir dönem BM Mülteciler Komiserliği'nin Slovenya direktörlüğünü yürüttü.

Kitapları

Türkiye'nin Batılılaştırılması, Avrupa Yol Ayrımında Türkiye.

PENDİK TOPLANTILARI 2
AB ÜYELİK SÜRECİNDE
MERKEZİYETÇİLİKTEN YERELLEŞMEYE

Yerelleşme ve yerinden yönetim Türkiye'nin uzun soluklu tartışma gündemlerinden biri sayılabilir. Konu özellikle "güçlü merkezi yönetim" ve "yetersiz yetkilerle görev yürüten yerel yönetim" modeli ekseninde tartışılıyor. Bugünlerde yerel yönetimler ve kamu reformu çevresinde getirilmek istenen değişiklikler ise tam da bu noktada odaklanıyor. Daha çok "yerel yönetimlere yetki devri" çerçevesinde değerlendirilen reform ve demokratikleşme paketi, aslında tarihsel ademi merkeziyet düşünce geleneğine atıfta bulunmayı ihmal etmiyor. Prens Sabahattin ve haleflerinin savunduğu "adem-i merkeziyet", fikrinin I. Dünya Savaşı travması nedeniyle oluşan siyasi atmosferde pek rağbet görmeyerek rafa kaldırıldığı ve hiçbir zaman tamamlanamayan bir tartışma olarak kaldığı biliniyor. Belki bugünkü yerel yönetimler reformu tartışmalarının kapsamı o denli geniş değil ve sadece yerel hizmetlerin daha hızlı, yerinden, nitelikli ve daha ucuza üretilmesinden ibaret ama bu haliyle bile Türkiye için önemli bir demokratikleşme adımı kabul edildiğini teslim etmek gerekiyor.

Merkezi yönetimin yükünün hafifletilmesi ve hizmet maliyetlerinin düşürülmesi için rasyonel adımlar olarak her zaman siyasi iktidarların gündeminde yer alan "yerelleşme" projeleri, nihayet Türkiye'nin sahici demokratik açılımlara yöneldiği AB üyelik süreciyle hayat bulmaya başlamış görünmektedir. Modern dünyada yerelleşme; sivil toplumun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel bakımlardan kendisini gerçekleştirmesinin doğru mecrası kabul edilmektedir. Yerelleşme, yerinden yönetim ve sivil toplumun yönetime katılmasıyla ülkede demokratik açılım, şeffaflık ve ekonomik gelişimin önü açılacaktır. Pendik Toplantıları'nın ikincisinde "merkeziyetçilikten yerelleşmeye" başlığı altında Türkiye'nin yerelleşme ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi serüveninin AB üyelik sürecinde aldığı yeni biçimini değerlendireceğiz. Hükümetin konuya yaklaşımı ve meselenin Türkiye'de tartışılma şekilleri de ilgi alanımıza girecektir. Pendik Belediyesi olarak ülkenin önemli gündemlerinden birini daha değerli bilimadamlarıyla inceleyip değerlendirdiğimiz bu çalışma toplantısının konuşmalarından oluşan kitabın yararlı olmasını ve tartışmaya katkı sunmasını umuyoruz.

Kenan Çamurcu : Tüm konuklarımıza davetimizi kabul ettikleri için çok teşekkür ediyoruz. “Pendik Toplantıları”ın ikincisinde “AB Uyum Sürecinde Merkezîyetçilikten Yerelleşmeye” başlıklı toplantımıza hoşgeldiniz. Geçen toplantımızda yerel yönetimler ve kamu reformunu konuştuk. Bu toplantımızda da Avrupa Birliği sürecinde merkezîyetçilikten yerelleşmeye doğru Türkiye’nin aldığı mesafeyi değerlendirmek istiyoruz. Konuyla ilgili olarak çerçeveyi belirlememizi sağlayacak başlıklar şunlar olabilir: Batıda merkezîyetçilik ve adem-i merkezîyetçilik tecrübeleri, Türkiyede adem-i merkezîyetçi hareketler ya da gelenekler, yerelleşmenin demokratikleşmeyle ilintisi, AB standartlarının yerelleşme ve adem-i merkezîyet kriterleri... Yerel yönetimler ve kamu reformu yasa tasarısına önemli katkılar sunmuş Başkanımız Sayın Erol Kaya’nın, bu katkıyla yetinmeyip yerelleşmeyle ilgili alt konuları ve başka meseleleri tartışmayı sürdürmek istemesinin değişik çevrelerde olumlu tepkiler almasını sevindirici buluyoruz. Kendisinin destek ve himayesiyle devam eden bu süreci elimizden geldiğince canlı ve diri tutmaya gayret edeceğiz.

Hulusi Şentürk : Yerel yönetimler konusunu konuşmaya biraz daha geniş ve tarihsel bir perspektiften devam ediyoruz. Yerel yönetimler ve kamu reformu tartışmalarının kapsamını biraz geniş tuttuğumuzda karşımıza Türkiye’nin yüzyıllık tartışması çıkıyor: adem-i merkezîyet... Bugünkü yerel yönetimler reformu ve tartışması elbette ki tarihsel adem-i merkezîyet serüveninden farklı hedef ve amaçlar taşıyor. Bununla birlikte AB üyeliği konu olduğundan bu yana Türkiye’nin gündemine oturan yerelleşme tartışması, Birlik müktesebatında öngörülen kriterlere bakıldığında Türkiye’nin epey geride olduğunu da ortaya çıkarmış bulunuyor. Bu toplantıda büyük ölçüde bu gecikmenin nedenlerini ve Türkiye’nin nasıl mesafe alabileceğini konuşma fırsatı bulabileceğiz.

Kenan Çamurcu : Evet. İlk sözü Sayın Mehmet Altan’a vermek istiyorum. Sayın Altan, herkesin bildiği demokratik değişim girişimlerinde hep önde olmasının yanısıra AB Girişim Grubu’nun da öne çıkan isimlerinden. Sayın Altan, demokratikleşme ile yerelleşme arasında nasıl bir ilinti var sizce?

Mehmet Altan : Bireyin burjuva sanayi devrimi ile ortaya çıkmasından itibaren insanoğlunun günlük yaşamı önem kazanmaya başladı. Bireyin günlük yaşamının önem kazanması şu anlama geliyor: birey ortaya çıkınca burjuva sınıfının oluşabileceği nesnel koşullar belirmiş oldu. Bu gelişmenin sonrasında sanayi devrimi ve serbest piyasa kavramı ortaya çıktı. Bu tarihsel serüvenin insanları getirdiği nokta, hiçkimsenin artık merkezi idareden para kazanamayacak olmasıdır. İnsanlar piyasadan, kendi çalışmaları ile geçimlerini temin etmeye başlamışlardır.

Bu süreç batıda bizdekinden farklı gerçekleşmiştir. Orada insanın günlük hayatı, bireyin üstünlüğü ve yerel olan önemlidir; dolayısıyla da insanlar 24 saatlerini geçirdikleri yerlerde süreçlere katılmaya daha isteklidirler. Bu süreç orada böyle bir sonucun ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Türkiyede Osmanlı'dan gelen anlayış ve Osmanlı toprak düzeni nedeniyle böyle bir piyasa olamamıştır, sermaye birikimi yoktur, burjuva sınıfı oluşmamıştır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu, diğerlerinin aksine sermaye birikimini engelleyen bir yapıya sahiptir. Osmanlı'da küçük köylü ve saray vardır. Saray küçük köylünün artıklarına el koyar ve herhangi bir şekilde meydana gelecek para birikimi rejime tehdit olarak algılanır. Merkezin güç kaybetmesiyle yerelleşmenin öne çıktığı doğrudur. Mesela Sened-i İttifak, merkezin güç kaybettiği dönemde doğmuştur. Fakat merkez güç kazanınca bu uygulamayı ortadan kaldırmıştır. Daha derin bakıldığında aslında 1400'lere kadar feodalleşmeye giden bir yapı vardır. Osmanlı'nın batıya karşı sermaye birikimi yapamamasının sebebi bizdeki İslam hukukunun mal varlığını eşit bölmesidir. Halbuki batıda birikmiş sermaye büyük çocuğa bırakılırdı. Daha sonra bizdeki yapı da bunu görmüş ve sermaye birikimi için vakıflara yönelmiştir. Fakat Fatih Sultan Mehmet'in aklında bir şekilde Doğu Roma İmparatoru olmak yattığı için Osmanlı yönetimindeki bu yerelleşmeye doğru gelişmeyi, yani vakıfları ortadan kaldırmış ve Bizans sistemini kesinkes yerleştirmiştir. Cumhuriyet'te de yapı fazla değişmemiştir. Sarayın yerini bürokrasi, özellikle askeri bürokrasi almıştır. Bir başka sebep, Osmanlı İmparatorluğu'nda uluslaşmaya en son Türklerin ulaşmasıdır. Diğer unsurlar Türklere önce uluslaşma bilincine ermiştir. Bizdeki geç kalmış bir uluslaşmadır. O dönem İngiltere'nin etkisini, politikalarını ve bu bölgedeki çıkarlarını iyi analiz etmeden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu doğru anlamak mümkün değildir. Geç uluslaşma üstelik bir de farklı bir süreç izlemiştir. Ulus devletin ortaya çıkışı normalde şöyle olur: toplumlar önce ulus oldukları bilincine varırlar ve toplumsal yapı daha sonra siyasallaşır ve ulus devleti oluşturur. Yani ilk önce milli hareketler onların bir ulus olduğu bilincini uyandırır ve sonra da ulus devlet kurulması için siyasallaşır. Bizde çok geç kalmış bir süreç yaşandığından ve ayrıca bu tür spontane bir ulus kuracak Türk unsurunda sıkıntı olduğu için devlet uluslaşma sürecini hızlandırmış, zorlamış ve hatta abartılı bir milliyetçilik yapmıştır. Bizde önce devlet sonra ulus olmuştur. Başkalarında önce ulus sonra devlet oluşurken, bizde önce devlet sonra ulus ortaya çıktığından merkeziyetçiliğe karşı her hareket şüphe ile karşılanmıştır. Yerelleşmenin önderi Prens Sabahattin'dir. Yüzyıl önce yazdıkları bugün bile günceldir ama hiçbir yerde yayınlanmaz. Ulus devletin hoşgörüsü ile karşılayamayacağı güçler olduğu için hiçbir yerde Prens Sabahattin'in heykeli yoktur mesela. Kitabını da toplu eserleri diye bir yakını bastı. Türkiye'de Liberal Demokrat Parti, Liberal Düşünce Topluluğu var. Bunlar bir şekilde liberalleşmeyi gündeme getiriyorlar. Ama Prens Sabahattin'i yayınlamamışlardır. Bizde hareketler bir ırmak olarak algılanmaz. Herkes kendi

döneminde bir şeyler yapma çabasındadır. Bir öncekini yok sayar. Halbuki cılız da olsa adem-i merkeziyetçiliğin bu topraklarda bir izdüşümü vardır. Cumhuriyet'in bu şartlar altında kurulması, burjuvazinin yerine bürokrasinin egemen güç olması güvenlik sorunlarını ön plana çıkarmıştır. Silahlı bürokrasinin egemenliğini sürdürmesi sürekli güvenlik sorunu ile meşgul olmakla mümkündür. Bu güvenlik sorunu, tarihsel eksikliklere tuz biber olmuştur. Güven sorunu, insanların bireyselleşmesi, yerelleşmesi, günlük hayatında kararlar alması, merkezde varlığını sürdürmek isteyen silahlı bürokrasinin politikaları ile çatışmıştır. Güneydoğu problemlerinin temelinde oradaki vatandaşa kendi kendisini yönetebilecek özgür vatandaş değil, potansiyel tehlike olarak bakılması anlayışı yatmaktadır. Her problemin ardında güvenlik problemi aranması bir sorundur. Eğer elinizde çekiç varsa herşeye çivi gözü ile bakarsınız. Güvenlik gözü ile bakan bir kimse de her şeyi güvenlik sorunu olarak görür. Türkiye bir güvenlik devleti olarak kurumuştur. Bugünkü sıkıntıların temelinde de güvenliği ön plana çıkaranlarla zenginliği ön plana çıkaranlar arasında yaşanan farklar yatmaktadır. Maastrich kriterlerinde vardı sanırım, “insanların güvenliğini özgürlük sağlar.” Türkiye’de yerelleşme ancak dünyadaki dinamiklerle mümkün görünüyor. Türkiyede’ki iç dinamikler çok zayıftır. Çünkü Türkiye dünyadaki tüm virajları iki üç asır sonra alabilmiştir. Anayasaların başlangıcı kabul edilen Magna Carta 1215’lerdedir. Fakat anayasacılık bize 1807’lerde Sened-i İttifak’la gelmiştir. Matbaa 1452’de ortaya çıkmış, ama bize 1725’te gelebilmiştir. Bizde iç ve dış dinamikler birleştiğinde etkin sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Türkiye’nin 10 ve 100 yıl aralıklı daireleri vardır. 10 yılda içe kapanma ile dışa açılma birbirini kovalar. Bir Amerikalının dediği gibi, bizde çatışma Rumeli ve Anadolu beylerbeyi arasında olmuştur. Turgut Özal dönemi gibi zamanlar ise Anadolu ve Rumeli beylerbeyinin elele verdiği, dışa açılma ve dış rüzgarların hız kazandığı dönemdir. Geçen 10 yıl ise içe kapanmanın yaşandığı talihsiz bir dönemdir. Şimdi yerelleşme bizde merkezin yerini almak istiyor. Asıl olan yerelleşmedir. Neden? Bunun nedeni sanayi devrimindeki kol gücünün yerini gelişen teknoloji ile beyin gücünün almasıdır. Bilgisayarlar beyni örnek alır. Bugün büyük değeri beyinsel buluşlar kazandırmaktadır. Sevdiğim bir örneği vermeden geçemeyeceğim. Tuzu bir kilo tuz olarak ihraç ederseniz geliri 4 centtir. Sanayi toplumu iseniz cam yaparsınız, bu durumda 1 kilo tuz karşılığı alacağınız para 1 dolar 7 centtir. Eğer sanayi sonrası toplum iseniz aynı tuzdan bilgisayar yapar ve 1700 dolar alırsınız. İnsan beyninin en büyük değeri ürettiği dönemde insandan önde giden, insandan kutsal bir kavram kabul edilmez. Ne devlet, ne bayrak. En kutsal olan insan ve beyinsel yaratıcılığıdır. İnsanın bu kadar öne çıktığı dönemde insanın günlük yaşamı, insanın tercihleri bu güne kadar görülmemiş biçimde önem kazanarak merkezin yerini almaktadır. Bu sebeple yerelleşme merkeze bağlı değil, bizzat insana bağlı olarak ön plana çıkmaktadır.

Unilever dünyanın her tarafında bir dondurma çıkardı.Türkiye’de de çıkardı. Bir dönem İtalya’da üretim yetmedi, Türkiye’de ise üretim fazlası oldu. Türkiye bu fazlalığı İtalya’ya satmak istedi. Prensipite anlaştılar. İtalyanlar gönderilen örneği incelemeye başladılar. Dondurmanın bileşimindeki süte gelince problem çıktı. Bilgi istediler. Sütün alındığı ineklerin geçmişleri hakkında bilgi istendi. İneğin kaç kuşaktır kontrol atında ve tescilli olduğunu sordular. Türkiye buna cevap veremediği için sütte problem olduğunu kanısına vararak dondurmayı ithal etmediler. İşte bireyin özel yaşamı ineğin yedi ecdadını soracak kadar önem kazanmıştır orada.

Hulusi Şentürk : Sayın Altan’a teşekkür ederiz. Aynı konuya Sayın Davut Dursun’la devam ediyoruz. Sayın Dursun, sizce tarihsel süreçler içinde yerleşmenin anlamı nedir ve nasıl bir gelişim izlemiştir?

Davut Dursun : Burada tartışılan şey aslında merkezilik ve yerelliğin bizde ve dünyada nasıl işlediği ve ivmenin nereye doğru evrildiğidir. Geçen hafta bizde mimaride neden yerellik yok konulu bir yazı yazmıştım. Bu yazıyı yazmama neden olan şey şudur: Bir aydır ülkemizin değişik yerlerini geziyorum. Bir şey dikkatimi çekti. Örneğin İstanbul’dan kalkıp karadenizin en ücra köşesine kadar gittiğinizde geçtiğiniz şu kadar şehir var. Bakınca, birbirinden ciddi farklılıkları olmadığını görüyorsunuz. Hem yapı, hem şehir planlaması ve hem de şehir konumlandırması olarak. Sadece farklılık nedir? Diyelim bir yerde 3 kat, bir yerde 5 kat, bir yerde 7 kat filan. Ama hep aynı tip yapılarla karşılaşıyorsunuz. Bunu bir tarafa not edelim. Diğer taraftan bakıyorsunuz, Bolu’da yediğiniz yemek Bolu’ya özgü; Samsun’a, Trabzon’a gittiğinizde oraya özgü yemekler görüyorsunuz. Ama giyimde kuşamda farklılıklar görmüyorsunuz. Bu bende şu değerlendirmeye yol açtı: Türkiye halen belli konuda uluslaşmış bir toplum değil, yerellikleri öne çıkan bir toplum. Mesela yemekte, kültürde vs. böyle ama mimaride yerlilik yok. Bolu’da girdiğiniz evin tefrişi ile Artvin’de girdiğiniz evin tefrişi aynıdır. Üç oda, bir salon, koltuklar vs. Bu bende şöyle bir şey uyandırdı; Türkiye kutuplaşmaya rağmen bir yandan da yerelliği belli noktalarda muhafaza etmeye çalışıyor. Ama belli konularda yerellik artık ortadan kalkmış durumda. Dolayısıyla yerellik, küresellik ve hatta ulusallık aynı anda birlikte yaşanan bir sosyolojik olgu gibi geliyor bana. Yani toplumda hem yerellik, hem ulusallık, hem de küresellik var. Şimdi burada muhtemelen önemli soru şu: içinde yaşadığımız toplumda yerellik, küresellik ve ulusallığı nasıl birlikte uyumlu hale getirebiliriz. Kişisel kanaatım sorunun bu olduğudur. Belli dönemlerde yerellik gözardı edilmiş, ulusallık önemsenmiş ve genel politikalarla ulusallık öne geçirilip yerellik bastırılmıştır. Belli dönemlerde belki ulusallık biraz daha zayıflayıp yerellik öne çıkmıştır ama genel olarak durum odur.

Şimdi Türk siyasetinde en azından iki asırlık periyodlarla bakıldığında yerellik ile ulusallık arasındaki rekabetin sonuçlarını gözleme imkanımız vardır. Bu açıdan bakıldığında muhtemelen mesela 40 sene önce yerellik tartışması yoktu ama bugün artık ulusallığı değil yerelliği tartışıyoruz. Çünkü ulusallığın vardığı boyut yerelliği boğacak noktaya doğru gidiyor. Dolayısıyla yerellik önem kazanıyor. Çünkü dünyada da küreselliğe rağmen yerelliğin öne çıktığını görüyoruz. AB birliği kapsamında düşündüğümüzde, yerel sorunların yerel otoritelerce çözümünün temel çıkış noktası olarak kabul edilmiş olması ve benzeri düzenlemelerin AB tarafından düzenlenmesi Türkiye'nin AB sürecinde ulusallığın yanısıra yerelliğin öncekine nispetle daha çok tartışılması ihtiyacını gündeme getiriyor. Madem ki AB süreci içindeyiz, o zaman yerelliği biraz da AB sürecinin gereği olarak tartışmamız gerekiyor. Çünkü AB, yerel sorunların, yerel problemlerin, yerel hizmetlerin yerel otoritelerce ve halkın katılımı ile çözümlenmesini temel ilke olarak benimliyor. Öyle ise Türkiye de bu ilkeyi ister istemez benimsemek durumunda gözüküyor. Biraz geri gitmek istiyorum. Benim kişisel değerlendirmem şu: Türkiyede siyasi iktidarın değişik toplumsal gruplar arasında tartışılarak, paylaşarak, bölüşülerek kullanılmasının geleneğinin olmadığını düşünüyorum. Ne 1800 öncesi ne de sonrası vardı. 1800 modernleşme açısından çok önemli. 1800 öncesinde yerel sorunlar merkezi otoritelerin yerel bölgelerin elemanları tarafından çözülmüyordu. Yerel inisiyatifler merkezden gelen otoritelere yardımcı oluyordu. Yani kadroyu her tarafa İstanbul gönderiyordu. Şehirlerle ilgili özel kanunnameleri İstanbul çıkarıyordu. Yani Diyarbakır kanunnamesi yapıyor ama bunu Diyarbakır'daki yerel otorite değil İstanbul yapıyordu. Budin kanunnamesi yapıyor ama bunu Budin değil İstanbul yapıyordu. Dolayısıyla 1800 öncesinde yerel farklılıkların dikkate alınması sözkonusuydu. Bu yerellik, ülkenin her tarafında aynı hukuksal normların geçerli olmaması, ülkenin her tarafında tek standardın olmaması anlamında yereliktir. Ama her yerin kendine ilişkin düzenlemesi merkez tarafından yürütüldüğü için yerel otoritelerin bugünkü anlamıyla halkın sorunların çözümü ve çözüme ilişkin düzenlemelere katılımı sözkonusu değildir. 1800'den sonra ise artık kentler arası yerellikleri ortadan kaldıran ve her şeyi merkezde tek standarda irca eden bir yapı meydana geldi. 1800'den itibaren yaşanan gelişme kelimenin tam anlamıyla merkezileşmedir. Yani modernleşme ile merkezi idare yereldeki farkları ortadan kaldırarak tek bir forma, standarda dönüştürdü. Çünkü yerel düzeyde birtakım otoriteler ve yerel iktidarlar olursa merkezdeki düzenlemelerle toplumun dönüştürülmesinin mümkün olmadığını biliyorlardı. Bu yapının Cumhuriyette de aynı devam ettiğini düşünüyorum. Cumhuriyet'in en önemli sorunu, öncelikle toplumu dönüştürme gibi bir fonksiyon yüklenmiş iktidar anlayışı olmasıdır. Temel mantığı sanırım şuydu: Rekabet halinde olduğumuz batıdan geri kaldık. Bunun sebebi dindarlar, din vs. gibi şeylerdir.

Batı ile mesafeyi kapatabilmek için öncelikle merkezden radikal düzenlemeler yapılması, dolayısıyla yerelliğin ortadan kaldırılması lazımdır... Yaşanan sürece bakarsanız yerelliği ortadan kaldıran girişimin, merkezden tek emirle yapılan düzenlemelerle yeniden toplum inşa etme, toplum mühendisliği olarak uygulanması olduğunu görürüz. Böyle bir projede yerel olanın öne geçirilmesi düşünülemezdi. Neticede Cumhuriyet, Altan Hoca'nın da işaret ettiği gibi bir ulus inşa etme projesidir. Önce devlet inşa edilmiştir. Sonra devlet kendisinin formlandığı bir ulus inşa etmeye çalışmıştır. Merkezde iktidar aracılığı ile bir ulus inşa etme gibi bir misyon düşünüldüğünde elbette yerele izin verilemezdi. Yerel nedir? Merkezde belirlenenin dışında olandır. Merkezde tanımlanan dinin dışında olan din yereldir. Yerel sadece bir yönetim değildir. Kültürdür, örfdür, vs. Cengiz Beyin "Türkiyenin Batılılaştırılması" kitabında bunlara değiniliyor. Bu açıdan bakıldığında öyle bir tablo ortaya çıktı ki, adeta yerel olarak tanımlanan ortadan kaldırılacak ve ulusal olarak tanımlanan tek bir form ortaya çıkacaktır. 1930'da çıkan yerel yönetim yasası da sanırım merkezdeki otorite tarafından tanımlanan ulusallığa uygun bir yerel yönetim oluşturulmasını öngörür. Yoksa yerelliği öne geçiren bir formül değildir. Yani belediyelere birtakım yetkiler vermiştir ama o yasa yerel otoritelere merkezden ayrı kendi özelliklerini gözönünde bulundurarak farklı düzenlemeler yapma imkanı tanıyor muydu? Hayır. Sadece ulusallık içinde merkeze yardımcı olma misyonunu veriyordu. Çünkü 1930'da çıkmıştı ve tek partinin en güçlü dönemi idi. Böyle bir dönemde devlet, parti devletine dönüşmüştü. Böyle bir dönemde yerele özel yetki verilmesi düşünülemezdi. Yani yerel yönetimler merkez tarafından belirlenen misyona uygun örgütlenmiş yapılarıydı. Zaten belediye meclisine seçilmiş olanların CHP otoritesinin dışında herhangi bir inisiyatif düzenlemeleri sureti katiyede mümkün değildi. Toplum siyasi kadroyu belirleme konusunda değişik alternatifler arasında seçim yama hakkına sahip değildi. Böyle bir toplumsal organizasyonda yerel yönetim yasasının yerelliği öne alan bir yapı olması düşünülemezdi. Bu çerçevede içinde merkeze yük olan birtakım durumlar yerele verildi. Yani taşeron idareler kuruldu. Burada önemli olan şudur: Meclis üyelerini kim seçiyordu? 1930 yasası ile oluşturulan sistemde belediye meclis üyelerini kim belirliyordu? Gerçekten yerel halk mı, yoksa CHP'nin Ankara'daki merkezi mi belirliyordu? Özetle o dönemde kurulan belediye sisteminin amacı merkezin yükünü azaltmaktan ibaretti. Bugün niçin 1930 tarihli belediye yasasına gıpta ile bakıyoruz? Çünkü bugüne göre çok daha geniş yetki tanıyor yerel yönetimlere. Bugün niye sistem yerele yetki devretmeye yanaşmıyor? Bu yasanın yetkisini kullanacak meclis üyeleri ve başkan bugün merkezden belirlenmiyor, yerel halk seçiyor da ondan. Dolayısıyla merkez etkisini kaybediyor. Onun için merkez 1930 tarihli yasada verilen yetkileri kullanmak istemiyor. O zaman o yetkileri kendi adamı kullanıyordu. Bugün kendisinin değil, vatandaşın belirlediği kişiler kullanıyor.

Yerellik ve ulusallık Türkiyede halen çatışan iki eksendir. Buna küresellik de eklendi. Ben Türkiye'nin halen uluslaşmadığı kanaatindeyim. Yani Türkiye halen batılı anlamda ulus olmamıştır. Bundan dolayı birtakım sıkıntılar yaşanmaktadır. Uluslaşması tamamlanmamış bir toplumda yerelliği yeniden tartışmaya açıyoruz. Bu da Cumhuriyet'in temel hedefi olan yeniden bir ulus oluşturma misyonu ile çelişiyor. Bu çelişkiyi dolaylı olarak merkezdeki güçler yerel yönetimlerin güçlendirilmesi girişimlerine olumsuz bakıyor. Yerelleşme yeni tartışılan konu değil. 19. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı'nın çöküşü nasıl durdurulabilir diye tartışılmış. İttihat Terakki'nin 1902 birinci ve takip eden ikinci kongresinde bu konu enine boyuna ele alınmış. Orada enteresan olan şudur: Avrupa'daki teşebbüs özgürlüğü bizim aydınları da etkilemiştir. Mesela Ahmet Rıza'ya sorarsanız toplumun sorunlarını çözmek ve devletin çöküşünü durdurmak ancak merkezin güçlendirilmesi ile olur. Oysa Prens Sabahattin, İttihat Terakki'nin liberal kanadındaki kişi olarak daha çok insanların teşebbüs hürriyetini, adem-i merkeziyetin çözüm olacağını savunmuştur. Bu tartışmada Prens Sabahattin kaybetmiş ve Ahmet Rıza kazanmıştır. Prens Sabahattin grubu İttihat Terakki'den kopmak zorunda kalmıştır. Cumhuriyet, Ahmet Rızanın devamıdır. Yani CHP Prens Sabahattin grubunun değil Ahmet Rıza grubunun devamıdır. Dolayısıyla Cumhuriyet döneminde merkeziyetçiliğin güçlü olmasının temeklinde 1900'lerin başlarında yaşanan bu tartışma yatıyor. Bu tartışmayı 100 yıl sonra yeniden yapıyoruz. Eğer Türkiye'de birey ve liberal uygulamalar temelli bir entelektüel gelişme yaşanabilirse yerelleşmenin önü açıktır.

Kenan Çamurcu : Mehmet Hocamızın dediği gibi iç dinamikleri zayıf bir toplumuz. Böyle olunca AB uyum sürecinde yerelleşmeyi, bu alanda kattığımız ve katedeceğimiz mesafeyi değerlendirmemiz gerekiyor. Cengiz Aktar, AB ve genişlemesi konusunda uzman biri olarak Türkiye'nin serüvenini değerlendirecektir. Buyrun Sayın Aktar.

Cengiz Aktar : Hem yakın, hem de uzak tarihsel çerçeve çizildi. Çerçevenin sonuçlarını gözönüne almalıyız. AB sürecinde bu ülkenin en çok zorlanacağı şeylerden bir tanesi ademi merkeziyettir. Buna belki tarım, sosyal güvenlik politikaları ve siyasi meseleleri ilave etmek gerekiyor. Ama bir sosyolog bu 4 temel konu arasındaki ilişkiyi görebilir. Bölgesel politikalar konusunda ülkede 1990'lardan beri süren bir hazırlık var aslında fakat bu uyum sürecinde bir şey yapılmadı. Oysa yapılması gereken dünya kadar iş vardı ama son derece cüzi çalışmalar yapıldı. Ve hatta bir önceki hükümetçe hazırlanan ilk ulusal programda "Türk mevzuatında herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek duyulmamaktadır" yazmaktadır. Bu tazelendi. Bu yılki ulusal programda daha farklı bir ifade var. Değiştirmeyeceğiz demiyor ama genel ifadeler kullanılıyor.

Size meselenin ne kadar çetin olduğuna kavramımızı sağlayacak bir bilgi vereyim. Yapılan çalışmada ülke üç istatistiki kategoriye ayrılıyor. Bölge, köy ve coğrafi sınıflandırma şeklinde. Bu ayrıma göre 26 yönetsel bölge ortaya çıktı. Günü geldiğinde bu bölgelendirme AB mevzuatıyla uyuşacak mı? AB fonlarının gelmesine imkan sağlayacak mı? Burada büyük soru işareti var. Çünkü bu bölgelendirmeyi meseleyi hiç bilmeyen 8-10 DPT çalışanı hazırladı. Böyle bir çalışma, ülkenin münhasıran herkesle alakalı bir çalışması olmasına rağmen DPT’de kapalı kapılar ardında 8-10 kişi tarafından yapıldı. Burada az önce sözünü ettiğimiz merkeziyetçi saplantının getirdiği handikaplar sözkonusudur. Bu kadar kemikleşmiş sorunların dünden bugüne değişeceğini katiyen zannetmiyorum. Bu çerçevede müteessib denilen AB yasalarına biraz faydacı yaklaşmamız gerekiyor. Yani burada süzülüp gelmiş bir deneyim, birikim ve sentez var. Avrupalılar diyor ki, “bu benim işime yaradı, al sen de kullan”. Bu her konuda böyle; KOBİ’lerde de böyle, sermaye dolaşımında da böyle. Avrupalılar 1945’ten bu yana savaşı nasıl gündemden çıkarabiliriz diye düşünürken bunun en akılcı yolunun iktisadi özgürlük ve zenginlik olduğunu görüp bambaşka bir yere doğru evrilmeye karar verdiler. Baktılar ki, savaştan çıkmış Avrupa ve bölgeler arasında muazzam fark var. Bu uçurumları gidermenin yöntemi olarak ortaya çıkmış bir projedir birlik. AB’nin birlik felsefesinin temelinde dayanışma yatar. Yapılan değerlendirme şudur: 1945 sonrasında kurulması istenen ve savaşı gündemden kaldırmış olacak Avrupa’nın temelinde dayanışma oturtulmazsa savaşa devam edilecektir. Dolayısıyla ülkeler ve bölgeler arası farkların kaldırılarak ülkeler ve bölgelerin tepeye doğru eşitlenmesi zaruret olarak algılanmıştır. Avrupa, bölgesel ve dayanışma politikalarını 1957den itibaren düşünmeye ve temellendirmeye başladı. Bugün de işlemekte olan fonlar o zaman ortaya çıktı. Bu felsefe bütün anlaşmaların en temel maddelerinden biri olarak 1991’e kadar devam etti. 1991de Maastrich anlaşması ile artık bu güzide ilkenin daha elle tutulur ve somut hale gelmesi amacıyla iki temel ilke ortaya atıldı. Bir tanesi “yakınlık”, diğeri de yerindenlik ve yetki ikamesi kavramıdır. Bu şu demektir: Herhangi bir konudaki karar, o kararın sonucu açısından en etkin nerede alınması gerekiyorsa orada alınmalıdır. Pendik Belediyesi’nin sınırları içindeki havaalanıyla ilgili kararın nerede alınması gerekir diye sorulduğunda elbette ki cevap Pendik’te alınması gerektiği olacaktır. Konunun ulusal boyutu da vardır ama karardan % 80 oranında bu bölge etkilenecektir. Bu prensibin bölgesel politikaların dar kapsamını değil, Avrupa’nın her türlü politikalarını etkiler hale geldiğini görüyoruz. En son Avrupa yasasında da çokça geçen bir kavram haline gelmiştir.

Kenan Çamurcu : Sözünü ettiğiniz yerindenlik ilkesinde siyasal içerik de var mı?

Cengiz Aktar : Olmaz olur mu? Tamamen siyasi bir ilkedir aslında. Avrupa’da bizdekenden çok farklı olarak üniterlik tartışmaları aşıldı artık. Burada Mehmet Altan’ın bahsettiği zihniyet değişimi temel bir işleve sahiptir. Peki, niye bu ilkeler her tarafa uygulanıyor? Çünkü yapılan işin mümkün olduğunca etkin olması gerekiyor. Görülüyor ki devletler devamlı çatışıyor. Devletler toplumları ile ilgilenmiyor. Ellerindeki imtiyazların yavaş yavaş federal üst yapılara ve yerel alt yapılara devredildiği bir süreç yaşanmalıdır. Çünkü o yetkiler federal yapılara devredildiğinde küreselleşme açısından çok daha etkin sonuçlar alınabiliyor. Yine aynı prensip uğruna yerel ve bölgesel seviyede etkinlik artıyor. Bugün Avrupa’ya baktığımızda temel trendin bu olduğunu görüyoruz; yukarı doğru federalleşme, aşağıya doğru yerelleşme ve merkezi zayıflama.. Merkezin zayıflaması ile ulus devlet giderek bir regülatör haline geliyor. Bu noktada çok elle tutulan sorunlar vardır. Mesela zengin belediye kaynaklarını fakir belediye ile paylaşmak istemiyor. Bu bir sorundur. Bunu regüle edecek bir idare ihtiyacı merkezi yapı ile gideriliyor. Bu prensiplerin hayata geçirilmesi için enstrümanlar geliştirilmiştir. Bölgesel Politikalar Genel Müdürlüğü bunlardan biridir. Genişleme Genel Müdürlüğü, kısa zaman içinde Bölgeler Genel Müdürlüğü içinde lağvedilecektir. Bir de Bölgeler Komitesi vardır. “Bölge” kelimesini herkes belediye olarak algılıyor. Yerel yönetimler tabii ki bölge politikasının bir ayağıdır. Ama Bölgeler Komitesi atanmışlardan ve seçilmişlerden oluşan federal, ulusal, bölgesel ve yerel otoriterler, meslek odaları, STK’lar ve belediyelerle ilişkide olan, yatay ve düşey iletişimin sonucunu Bölgesel Politikalar Genel Müdürlüğü’ne ulaştıran bir komitedir. Gerçi henüz tam kurumlaşmadı belki ama giderek daha da güçlenen bir kurul olmaktadır. Üçüncü enstrüman ise 238 milyar Euro’dur. Bu, 7 yıllık bütçedir. Bölgesel Komite’ye tahsis edilmiştir. Belli kriterler çerçevesinde Avrupa Komisyonu’nun bütçesinin 1/3’ü kriterler doğrultusunda bölgelere dağıtılacaktır. Bütün bunların olması için hızla yapılması ve çıkan yasaların tam uyumlu olmaları gerekiyor. Ama bunlar çok hızlı gündeme geleceğinden vakit kaybetmeden çalışılmalıdır. “Bölgesel politika” sözü içinde “böl” var. “Böl” sözü Ankara’da çok kişinin tüylerini diken diken ediyor...

Erol Kaya : Bu noktada bir katkı sunmak istiyorum. Bir ideal olan durumu, bir de bulunduğumuz konumu sorguladığımızda Türkiye’nin 100 yıllık yerel yönetim tecrübesi ile geldiği nokta, yerelde bir kaynak ve imkan oluştuğunda bunun süratle merkeze taşındığıdır. 1930’da çıkan yasanın verdiği yetkileri sürekli olarak merkeze aktarma çabalarıyla karşı karşıyayız. Türkiye’de Parlamento’da tartışılan yasalarda genel yaklaşım, merkezin soğuk yüzünün yerele taşınması gerektiği çevresindedir. Merkez buna direnç gösteriyor. 15 yıllık çalışma sürecinde bu direnç hala aşılamadı. Belediyelerin talebi, vesayetin azaltılması ve kaynak açısından biraz rahatlatılmasıdır.

70 yıllık süreçte talep alanının genişlemesine ve çeşitlenmesine rağmen gelirlerde %70 geri gidilmiştir. Yetki alanının genişletilmesi isteniyor. Belediyelerde ölçek problemi de var ve bu mutlaka tartışılmalıdır. Katılım konusunda da sorunlarımız var. Hem sivil toplum örgütü hem de birey katılımı sağlanmalıdır. Şimdiki reformun oturduğu temel ilkeler bunlardır. Bu temel nokta merkezin daha rahat hareket edeceği ve merkezin yine her anlamda söz sahibi olacağı bir atmosferde biz AB uyum süreci, yerleşme ve sivil inisiyatlara imkan açmaya çalışıyoruz. Sivil toplumun özgürlük alanının genişletilmesi; katılımın, denetiminin nasıl olacağı konusunda endişelerim var. AB uyum sürecini kabul etmiş bir ülke olarak yerleşme ile ilgili olarak yeni bir uyum paketi, yani sekizinci paket çıkarılırsa rahatlayacağız gibi gözüküyor. Yoksa şimdiki tasarlarda sivil toplumun katılım ve denetimine ilişkin ciddi düzenlemeler yer almamaktadır. Bu konu mutlaka değerlendirilmelidir. Sorun, devrim niteliğindeki değişikliklere zemin hazırlayan AB standartlarını mı zorlamak, yoksa kendi şartlarımız dahilinde biraz daha yerleşmeyi sağlamaya mı çalışmak gerektiği çevresindedir. Yahut en azından katılımı ve denetimi arttırmaya mı çalışmalıdır. 10 yıllık belediye tecrübem bu alanda fazla ümitvar olmamı önüyor ne yazık ki. Bizde sadece mevzuat değişimi yetmemektedir. Zihniyet değişmelidir. Bürokrasinin zihniyeti değişmedikçe uygulanabilirlik mümkün müdür?

Cengiz Aktar : Önümüzde bir takvim var. Bu prensiplerin uygulanacağı yasaların çıkarılması gerekiyor. Uygulamaya gelince; merkez neyse birey de odur. Başka alanlar bir yana insanlar da evinde merkezidir. Merkezîyetçilik saplantısı ve zihniyeti en tepeden aileye kadar yansıyor. Katılımcı dediğimiz son kullanıcının alınacak kararda katkısı olması meselesinde belediyeler dışında veya üç beş münferit toplantı dışında ciddi bir çaba görmüyorum.

Erol Kaya : 1994'te iktidara gelince halk meclislerine başladık. Halkın şikayet ve taleplerini dinledik. Bir sonraki toplantıda da kimin ne talebi olduğunu, bunlardan hangilerini yapabildiğimizi, hangilerini yapamadığımızı açıkladık. Ama zamanla gördük ki, vatandaş kendi sokağının dışına çıkmak istemiyor. Bunun üzerine Kent Danışma Meclislerini başlattık. Toplantıları STK'lar, kanaat önderleri ve merkezi idare temsilcilerinin katılımı düzenledik. Kent Danışma Meclislerinin katılım konusunda oldukça öğretici ve yararlı bir tecrübe olduğunu söylemeliyim. Bununla ilgili ilginç bir olayı anlatayım. Bu girişimimizi bir TV programındaki konuşmamda anlattım. Programdan sonra Marmaris'ten bir mektup geldi. Mektubun gönderen kişi diyordu ki, "Biz siviller olarak sizin sözünü ettiğiniz gibi bir meclis kurmak istedik, ama bize destek olması gereken belediye başkanı hakkımızda suç duyurusunda bulundu." Katılımı destekleyip geliştirmesi gereken belediye başkanı bu sivil

girişim hakkında suç duyurusunda bulunmuş, böylesine yararlı bir girişimi başlatanların başını derde sokmuş. İlginç bir olaydır bu.

Cengiz Aktar : Sayın Başkan, bana kalırsa mesele dönüp dolaşıp sorumlu bireyin eksikliğine dayanıyor. Bu dünden bugüne oluşturulacak bir şey değildir. AB süreci, bireyleşme ve sorumlu birey haline gelme sürecini hızlandırır. Bunun örnekler var. Mesela Doğu Avrupa ülkeleri böyledir. Buralardaki komünizm tecrübeleri bireyi öldüren bir tecrübedir. AB normları çerçevesinde çalışmaya başlayan bu ülkelerde çok değil, sadece 5 yıl içinde ortaya çıkan farkı gözlerimle gördüm. O sıralar Slovenya'da BM Mülteciler Komiserliği'nin Slovenya temsilcisiydim. Merkezîyetçiliğin ağır tecrübesinden geçmiş bu ülkede AB sürecinin toplumu nasıl katılımcı kılabilmiş, insanların katılım süreçlerine nasıl daha fazla ilgi gösterdiğini bizzat izledim. Türkiye'de katılımın yaygınlaşması için ne yapıldığı konusunda muazzam kaygılarım var. Geçen hükümete bu yönde bir önerim olmuştu. Bu işlerin kitapçıklarla olmayacağını anlattım onlara. Bizim millet okuyarak değil, bakarak ve dinleyerek öğrenir. O halde Diyanet İşleri Bakanlığı'dan AB konusunda yararlanılmasının yollarının araştırılmasını istedim.

Kenan Çamurcu : Batıdaki yerelleşme sürecinin incelenmesi gereğini düşünebiliriz. Merkezîyetçilik eleştirisi ve yerelleşme arayışlarının bizde de tecrübesi bulunmaktadır. Bu iki deneyimin mukayesesini yapabilir miyiz?

Davut Dursun : Avrupa ile kıyaslandığında geleneksel bir normumuzun olmadığını düşünüyorum. Şimdi şöyle düşünelim: Ortada bir tarihsel süreç var. Bilindiği gibi feodal dönemde merkez zayıftı. O dönemde yetkiyi feodal beylikler kullanıyordu. Merkez ile yereldeki bu güçler arasında mücadele vardı. Zaman içinde bunlar biraraya geldi ve yerel güç elindeki yetkiyi merkeze devretti. Kendi varlıklarını ve bağımsızlıklarını belli noktada koruyarak ellerindeki yetkiyi devrettiler. En genel hatlarıyla tarihsel süreç bu şekilde gerçekleşti. Batıda kentlerin kendi tüzel kişilikleri vardır. Bu kentlerin merkezden ayrı varlıkları sözkonusudur. Bizde ise kentlerin merkezden ayrı varlıkları yoktur. Bence yerellik sorunumuzun temelinde bu yatmaktadır. Bir kentin merkezden ayrı varlığı olunca sahip olduğu varlıklarının belli kısmını merkeze devredebiliyor. Onun dışındakileri muhafaza ediyor. Yani merkez bu kente bir şey aktarmıyor, dağıtmıyor, tam tersine kent merkeze kaynak aktarıyor. Ben kentleri futbol kulüplerine benzetiyorum. Kentler arası mücadele futbol kulüplerinin mücadelesinde karşımıza çıkıyor. Bizde merkezden bağımsız özel bir şehir yoktur. İslam dünyasında böyle bir geleneğe rastlamıyoruz. Merkezin dışında yetki, sorumluluk ve kişiliği bulunan kent göremeyiz.

Merkezle bir masa çevresinde biraraya gelecek ve anlaşma yapacak kent örneği mevcut değildir. Bizde Sened-i İttifak'ın çerçevesi, bağımsız ve özel kentlerin varlıklarını kabul ettirmekten ziyade âyân grupların sosyolojik varlıklarını merkeze kabul ettirmekten ibarettir. Bizdeki tarihsel gelişme II. Mahmut'un Sened-i İttifak'ı kaldırıp çöpe atmasıyla oluşmuştur. Fatih de benzerini yaptı; Çandarlı'nın kellesini alarak aristokratik Türkmen ailesini bitirdi. En büyük yetkiyi devşirmeden gelen, toplumsal tabanı olmayan Zağnoz Paşa'ya verdi. Dolayısıyla merkez dışında özerkliğe sahip kent geleneğimiz olmadığından Ankara'nın dışında özerkliği olan kent oluşturma sorunu yaşanıyor. Bu süreç zordur. Ama bir şey var: Küreselleşme bir yandan küreselliği getirirken bir yandan da yereli öne çıkarıyor. Böylece insanlar kendi yerelliklerini yeniden keşfetmeye başlamaktadırlar. Artık devletin verdiği kişilikle yetinmeyerek kendi kimliklerini aramaktadırlar. Bu süreç içinde bizim yerel yönetim geleneğimiz 100 yıllık olsa bile mali, idari, siyasi, kültürel bakımdan merkeze karşı özerkliği olan kentleşme geleneği taşımamaktadır. Merkeze yardımcı olan yerel yönetim geleneğimiz vardır. Mesela köyler en önemli yerel birimlerdendir. Muhtar vatandaşı seçer. Ama atanmış kaymakam telefon edip muhtar çağırabilir, muhtar da kaymakam karşısında esas duruşa geçmek zorunda kalır. Oysa muhtarlar seçilmiştir, ama kendilerini kaymakam karşısında güvende hissetmezler. Bir hatıramı anlatayım. Bir STK'nın asker emekli bir yöneticisi ile bu konuda bir tartışmamız olmuştu. Bir köyde muhtarla problemleri olmuş. "Önceden haberim olsa idi oradaki jandarmayı arar o muhtarın burnunu sürttürürdüm" dedi. "Siz muhtarın burnunu sürtmekle aslında o köy halkının burnunu sürteceğinizi mi söylemek istiyorsunuz. Önce o muhtara saygı duymanız lazım. O muhtara kişisel saygınız olmasa bile seçilmişliğine saygınız olması lazım" dedim. O da "asker olduğumuz için bazı şeyleri göremiyoruz" dedi. Merkez seçilmişlere böyle bakıyor. Köy tüzel kişiliği olsa da merkez karşısında özerk bir birim olmadığı için bu sorun yaşanıyor. Türkiye'de kamusal sorun çözümünde herşeye rağmen bir yere gelinmişse yerel yönetimlerin son derece önemli bir fonksiyon ifa ettiklerini herkesin görmesindedir. Buradan geri gidilemez. Ama belediyelerin bu formunun AB sürecinde daha ileri götürülmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Bunun temelinde de yasal düzenlemeler yatıyor. Yasa çalışmalarının zamana yayılması bunu zorlaştırır diye düşünüyorum. Bir an önce gerekli yasal düzenleme ne ise yapılmalıdır ve ondan sonra aksaklıklar düzeltilmelidir. Diğer taraftan yasal düzenleme yapmakla iş bitmiyor. Uygulama da önemlidir. Bunun kısa sürede olmayacağını biliyoruz. Çünkü mevcut bir gelenek yok. Yeni gelenek oluşması zaman alıyor. Ama mevcuttan geri gidilmez. Çünkü belediyelerin yaptıklarını vatandaş görüyor.

Erol Kaya : 3215 belediyenin 2002 bütçesi toplamı 10 katrilyondur. Bu, bir tek bankadan hortumlanan para bile değildir. 58 milyon insana 10 katrilyonla hizmet veriliyor. Merkezin yatırımını %5 iken bu oran belediyelerde %26'dır. Ama kaynak artırımı sözkonusu olunca "davulcuya mı gidecek, zurnacıya mı gidecek" yaklaşımı sergileniyor.

Mehmet Altan : Bu tartışmaya başka açıdan bakmakta fayda var. Ben hiç tanımadığım kentlere gittiğimde kenti daha çabuk tanımak için bir formül uyguladım. Devlete ve halka ait binaları ayırıyorum. Mesela I. Meclis milletvekili olan Hüseyin Avni Ulaş ilk demokratlardandır ve Erzurumlu'dur ama Erzurum'da bir tane büstü yoktur. Neden yoktur?! Bugün Erzurum'a gidin ve bakın. Devlete ait binaları ortadan kaldırın, geriye halka ait binalar kalır. Onlar da bir iki gecekondu hükmündedir. Bizim kentlerimizin baskın kimliği devlet temsil eder. Sivil alana ait ne yapılar, ne de şahsiyetler kentlerde kendilerine temsil hakkı ve alanı bulamazlar. Tüm kentlerin kimlik ve varlıkları olabilmesi için orada halkın devletten daha zengin olması lazım. Niye kaymakam karşısında muhtar baş eğiyor. Çünkü devlet çok zengin. Batıda kentler zengindir. Osmanlı İmparatorluğu zenginlik üreten bir imparatorluk değildi. Bu yüzden rant dağıtıcı merkez olmuştur ve halk zengin olamamıştır. Cumhuriyet de böyledir. Diğer kentlere de baktığınızda devlet binalarının özel binalardan büyük olduğunu görürsünüz. Halk devletten zengin hale gelmedikçe AB sürecinin yerleşmesi mümkün değildir. Halkın devletten ekonomik olarak zengin olup devletin patronu haline gelmesi mümkün müdür? Ben iyimserim. Çünkü Tanzimat'la AB sürecinin en önemli farkı tarıma verilen önemdir. Adaylık süreci başlarsa tarım çok önemli olacaktır. Tarımın çok konuşulması ülkenin ekonomik biçimini değiştirecektir. Şu an geçirdiğimiz süreç, yoksulların son defa olarak devletin açık büfesinden yararlandığı süreçtir. Bundan sonra ya kendi içinden radikal bir karşı çıkış yaşayacak ya da devletten geçinme alışkanlığını bırakacaktır. Devletten ihale, yardım beklentisi ortadan kalkacaktır. Mevzuatın ve bireyin ekonomik anlayışının hızlı biçimde değişeceği süreç AB ile yaşanacaktır. Bu biraz da vergi ile ilgilidir. Vatandaş vergi vermiyor. Oysa parlamentos sistemin temelinde vergi vardır. Kimsenin vergi vermediği bir toplumuz. Bu yüzden devlet adeta ilahi bir devlet olarak görülüyor. Çünkü sen ona para vermiyorsun ama o sana iyi kötü bir şeyler veriyor. Bu sürecin tamamen değişeceğini düşünüyorum.

Cengiz Aktar : AB hazırlık süreci içinde üye ülkelerde toplum ve bireyin nasıl değiştiğinden bahsettik. Bu son derece somut, hatta akçeli işlerin sözkonusu olduğu bir süreçtir. Az önce 238 milyar Euro'dan bahsettim. Yeni üyelerin ne alacağı hesaplanıyor. Türkiye bugün üye olsa bölgesel politikalar çerçevesinde yılda aşağı yukarı 12-13 milyar hibe alacaktır.

12 milyar Euro'nun tamamı bölgesel politikalara gidecektir. Bunun yolu, yordamı, bütçesi, bütçe şartları, vermek zorunda olduğunuz hesapları var. Bu yeni bir anlayış gerektiriyor.

Mehmet Altan : Şu anki 3215 belediyenin bütçesinin neredeyse 2 misli bir rakam.

Cengiz Aktar : AB üyeliği bu fonların alınması anlamına gelir. Halen yeni üyeler bu fonları nerede kullanacaklarını tartışıyor. Çoğu kırsal ve fakir bölgeleri düşünüyor. Zaten buna mecburdur. Çünkü başka yerde kullanamaz. Türkiye'ye gümrük birliği karşısında kaybını karşılama olarak 2 milyar Euro'luk bir fon vermeyi kabul etmişlerdi ama Türkiye bunun ancak yarısını alabildi. Çünkü AB bu fonu verirken fakir bölgelere harcanmasını şart koştu. Çiller dönemiydi ve hükümet bu koşulun sözkonusu bile olamayacağını söyledi. Biliyor musunuz, bu para hala alınmadı. Fon kullanımında elbette ki bir yönlendirme var ama bu yönlendirme siyasi değildir. Yani fonun illa Güneydoğu'da kullanılması önşart olarak konmuyor. Yozgat da olabilir, başka bir yer de. Şartı, fakir bölgeye harcanmasıdır. Çünkü fakir bölge iç göçe ve Avrupa'ya göçe yol açıyor. Bu tür fonlamalar göçü ve yığılmaları önlemeye ve ülkelerin nüfus hareketlerini stabil hale getirmeyi amaçlıyor.

Mehmet Altan : Türkiye'deki para dolaşımı incelendiğinde çok az kişinin mali derinlik açısından para kullandığını görüyoruz. Bir diğer mesele de ulaşımın mümkün olması gereğidir. 40.000 mezra var ulaşılamayan. Ulaşılamayan yer pazar olamaz.

Cengiz Aktar : AB sürecinin yerellik açısından yeni bir Sened-i İttifak olduğunu söyleyebiliriz.

Davut Dursun : Türkiye yapısal ve hukuksal açıdan bunları kullanabilecek durumda mı?

Mehmet Altan : Mesela HADEPLİ belediyeler siyaset yapmayıp teknik düşünceleri gerekirken bunu yapmadıkları için sıkıntıdalar. Hizmet yerine siyaseti tercih ettikleri için bunlardan yararlanamıyorlar. Yerele ait olanı harekete geçirme, kalkındırma ve geliştirmeye ilgileneilmesi gerekir. Mesela ne zaman estetiği konuşacağız. Belediyeler estetik üretmeden Avrupa birliği olmaz.

Erol Kaya : Türkiye'de belediyeler ve belediyecilik açısından 1930-50 arası iyi niyetli hizmet anlayışı, 50-70 arası planlama ve 70-90 arası ideolojik yapılanmayla geçti. Bu dönemde personel maaşı bile ödenemez hale gelmişti. Özal ile başlayan dönem bugün Türkiye'nin gururudur.

Dolayısıyla ben Türkiye’de belediyelerin buna hazır olduğunu düşünüyorum. En azından merkezden daha iyi durumdadırlar. Daha önce de söylediğim gibi, merkezin yatırımı %5 iken bu oran belediyelerde %26’dır. Mesela personelde 1990’dan beri sürekli azalma sözkonusudur. Dolayısıyla belediyeler dışarıdan tecrübe almaya hazırđırlar. Ayrıca belediyelere güvenmek gerekir. Nihayetinde iyi çıkmazsa 5 yıl sonra beğenilmeyen belediyeden kurtulunur. Ama bürokrattan 30 yılda kurtulabiliyoruz. Ben belediyelerin şeffaflaşma ve verimlilikte iyi noktaya doğru yürüdüğüne inanıyorum. Siyasallaşmadan epey uzaklaşmaya başladı belediyelerimiz. İstanbul Anadolu Yakası Belediyeleri olarak 22 belediye 3.5 yıldır her ay biraraya geliyoruz. Resmi bir kurum olmadığı halde birlikteliğimizi sürdürüyoruz. Hatta örgütlü birliklerden çok daha etkiliyiz. Değişik konularda hazırladığımız 10’dan fazla raporumuz var.

Mehmet Altan : Belediyelerin kara noktası imar yasası. Özal döneminde ortaya çıkan belediye yasasına çok sevinmiştik, demokrasi geliyor diye. İktidar yanlış yaparsa yerel meclis denetler diyorduk. Büyük şehirlerde İmar Müdürlüğü yapanların hep şaibeli olduğu söylenir. Doğru, belediyelerde siyasallaşma azalıyor ama ihaleler şeffaflaşıyor mu?! İmar yasalarının arazide rant zenginlerine sebep olmaması gerekiyor. Bir belediyeci arkadaşım anlatırdı; belediyelerin de derin yönetimi var derdi. Bürokrat işi bilmiyorsa her istediğini yaptırabiliyorsun. Belediyenin elindeki derin devlet yetkilerinin kullanımını engeleyen bir denetim gerekiyor.

Erol Kaya : Türkiye’de önce (1960-80) DPT genel planları yapsın dendi, uygulanamadı. Büyükşehirin mi ilçe belediyesinin mi plan yapması gerektiği konusu tartışılıyor. Hele belde belediyeleri bu konuda tam bir problemdir.

Davut Dursun : Küçük belediye problemi çok önemli bana kalırsa.

Erol Kaya : Haklısınız. Bu nedenle Yerel Yönetimler Yasa Tasarı’sında 2000’in altında nüfusu olan belediyelerin kaldırılması öngörülüyor. Kentleşmenin bir problemi de her yerin belediye yapılmasıdır. İyi hatırlıyorum, çocukluğumda kente gideceğimiz zaman özel olarak hazırlık yapardık. Şehre gitmek başlıbaşına ve çok önemli bir şeydi. Ama siyasilerimiz geldi ve bize oy verin köyünüzü belediye yapalım dediler. 1994 seçimlerinde Pendik’te muhtelif mahallelere 5 afiş asılmıştı. Afişlerde diyordu ki, bize oy verin şurası belediye, burası belediye olsun. 1930’daki %20 kent oranı bugün % 80’lere çıktı. Gelişmiş ülkelerde bu oran % 60’lardadır. Dünya ortalaması ise %40 civarındadır.

Türkiye’de köyler, mezralar belediye ilan edilerek kent kültürü ve kentlilik bilinci yok edildi aslında. Yani şehirlerin tahrip edilmesinde biz siyasilerin çok büyük olumsuzluk katkısı var. Bunu kabul etmemiz lazım.

Mehmet Altan : Vali çıkıyor, halkın valisi olarak bürokratik yapıyı eleştiriyor ama bunu yapan bir belediye başkanı çıkmıyor. Bu da ilginç.

Erol Kaya : Maalesef böyle. Belediyelerin özeleştirisi yapmamaları tuhaftır. Kitabımda bu konuya genişçe değindim.

Mehmet Altan : Sayın Başkan, sizin gibi kaç belediye başkanı var ki. Sizin yücelttiğiniz özeleştirisi neredeyse münferit örnek sayılacak kadar az.

Cengiz Aktar : Katılım ortaklığı belgesi diye bir metin var. Bu belge Avrupa’nın aday ülke Türkiye’den taleplerini içeriyor. Bölgesel politikalarla ilgili ibare aynen şöyledir: “Avrupa Birliği mevzuatının uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin hazırlanması...” Türkiye’nin adaylıkla ilgili yıllık 350 milyon Euro’luk hesabı var. Bunun nerede kullanılacağı AB tarafından belirleniyor. Haliyle bu fonu fakir bölgelere harcamak istiyorlar. Kitabına uydurmak diyoruz ya, az önce belirttiğimiz istatistiksel bölgelendirmelere uymak zorundayız. Bizimkiler ne yaptı, bu bölgelendirmeyi il il yaptı ve tabii ki Avrupa da bunu kabul etmedi. Bu mevzuatı okumak gerekiyor. Türkiye’de niçin 81 il var. Sınırları neye göre çizildi? Bunlar tam bir muammadır. Yakınmayalım, bir şey yapalım. Bence Ankara ve kanun koyucunun belediyelerin tecrübelerine ihtiyacı var. Bu işi Ankara’nın tek başına yapması mümkün değildir; ayrıca bu doğru da değildir. Bu durum toplum hayatını A’dan Z’ye ilgilendiriyor. Bu konularda toplum kesimlerinin seslerini duyurması ve katılması lazım. 100.000 sayfalık mevzuattan bahsediyoruz. Bugün itibarı ile daha 7.000 sayfası tercüme edildi. TÜSİAD içinde bir komite kuruldu. Türk ve AB KOBİ mevzuatını karşılaştırıyoruz. Sonunda bir çetele çıkararak kanun koyucuya yapılması gerekenleri, oluşturulması gereken yeni kurumları ve lağvedilmesi gerekenleri söyleyip bilgi vereceğiz. Dolayısıyla aynı şeyi bölgesel politikalar çerçevesinde belediyeler yapmalıdır. Bu tamamen ademi merkezîyet anlayış ile hayata geçirilmelidir. Bunu belediyeler, belediye birlikleri yapmalıdır. Bölgesel politikalar komitesinde mevzuatın ne olduğu yazıyor. Bize, uygulamayı sağlayacak yasal çerçeveyi hazırlamamızı söylüyorlar, ama ortada yaptığımız bir şey yok maalesef.

Hulusi Şentürk : Belediyelerin yetkileri kanunda sayılıyor. Buna karşılık AB mevzuatı hakkında belediyeler bir şey bilmedikleri gibi, bu konudaki binlerce sayfa mevzuatı araştırarak imkana da sahip değiller. Oysa hem AB süreci içinde bu bilgilere ihtiyacımız var ve hem de şu an bile kullanabileceğimiz fonlar var, ama bu süreçleri bilmiyoruz. Bu konuda mesleki teşekküller belediyelere yardımcı olamaz mı?

Cengiz Aktar : Elbette olur.

Mehmet Altan : Sanırım bu konuda en kestirme yol, AB ülkelerinden herhangi bir şehirle kurulacak kardeş şehir ilişkisi aracılığıyla bu bilgilere bu bilgilere ulaşılabilir.

Cengiz Aktar : Özellikle Polonya büyüklük sebebi ile bu konuda iyi bir örnek olabilir. Bu da oradaki birikimin kolayca Türkiye'ye gelmesini sağlar. Burada yapılacak iş çok. Tercüme yapılması, anlaşılması ve ona göre çalışma yapılması gerekir. Komisyonun Ankara temsilciliği ile de temasa geçilebilir ve seminer istenebilir.

Kenan Çamurcu : Süremizin sonuna gelmiş bulunuyoruz. Tüm konuklarımıza katılım ve katkılarından dolayı tekrar teşekkür ediyoruz. Umarız merkezîyetçilik ve yerelleşme konulu tartışma ve birikimlere mütevazî katkı sayabileceğimiz bu toplantı yararlı olur.

PENDİK TOPLANTILARI

**DEMOKRATİKLEŞMENİN EŞİĞİ:
YEREL YÖNETİMLER VE KAMU REFORMU**